

KÖZÉPISKOLAI NEVELÉSÜNK ÉS KÖVETELMÉNYEI

I.

A VÁSÁRHELYI TALÁLKOZÓ az iskolai és iskolán kívüli népnevelés kérdésével foglalkozva kimondotta, hogy a „nemzetnevelést egyetemes magyar kisebbségi feladatnak tekinti, amelytől belső megújulásunk és fennmaradásunk függ.” Ez az alapjában nem új gondolat a kisebbségi életben felnőtt fiatal nemzedéknek a felfogását fedi és annak megfogalmazásában nyert különös súlyt és jelentőséget. Habár maga az iskolakérdés már a 20 as években a transzilvániai magyarság küzdelmeinek homlokterébe jutott, a nevelésnek ilyen életbe vágó fontossága mégsem tűnt ki már akkor. Egyházaink a megváltozott idők követelményeihez alkalmazkodva lázas sietséggel fogtak hozzá elemi iskolák felállításához, maga a felekezeti iskola létezése és általa a magyar nyelven való tanítás vált céllá, de a nemzeti nevelésnek új feladatai nem járták át sem az iskolát, sem az azt környező társadalmat. A még tapasztalatlan kísérletezgető kisebbségi magyarság új formákat létesített élete megerősítésére; elvakultan hitt a szellem, az irodalom kiáradó, megtartó hatalmában, de nem formálta át egész emberi élet- és munkamódját. A keret önmagában még nem elegendő: belső tartalommal kellett volna megtölteni, Ez azonban az első két évtizedben még alig sikerült. Iskoláink sokszor nem külső rendelkezések, hanem belső erőtlenségünk miatt zárultak be. A nemzeti és felekezeti nevelés jelentőségének, kisebbségi, sajátos feladatainak felismerése Makkai: *Magunk revíziója* óta egyre határozottabbá és általánosabbá válik. Nevelésünk kérdése kezd közérdekvé válni, talán lassanként szorosabb egységbe vonja az iskolát, a nevelőket és a társadalmat és így a nevelés munkája is mind szélesebb hullámokat vethet. Ebben a felfogásban már világos, hogy egyes intézményeink, anyagi vagy szellemi javaink megerősítése önmagában nem biztosíthatja a jövőnket, hanem egyedül a céltudatos, egységes, az időhöz alkalmazkodó nemzeti nevelés és ezzel egész közszellemünk átalakulása.

Hogy nevelésügyünk valóban belső átforgalmódáson, elmélyülésen megy keresztül, azt mutatja a nemrégiben megalakult ref. tanári és tanítói értekezlet, annak célkitűzései, elgondolásai. Ha csak végigtekintünk a ref. tanárértekezletnek az idén megtárgyalásra kitűzött kérdésein: szembetűnő, hogy az a kálvinista nevelés szellemét, módjait, feladatait, hivatását keresi. A középiskolát tehát

az egyház kebelébe akarja visszavinni, onnan táplálni és új életre éleszteni.

Talán nem lehet egészen véletlen az, hogy a ref. tanárság belső szervezkedésével egy időben jelenik meg Imre Lajosnak: *A kisebbségi élet erkölcstana* c. munkája¹ és annak célkitűzéseit már formálja is. A kisebbségi szellem érettségének a jele az, hogy egy, az életünk alapkérdéseit tárgyaló filozófiai munka azonnal megtalálja az utat és alakító hatását a közösséghez. Imre Lajos megjelöli kisebbségi életünk irányító szempontjait, rámutat feladataira és továbbmenve meghatározza nevelésügyünk időbeli és közösségi vonatkozásait, célkitűzéseit. A mi feladatunk most már a megadott filozófiai elgondolásból kiindulva megtalálni nevelésünk kisebbségi vonatkozásaiból következő összes részletkérdéseit és formáit.

Imre Lajos az egyéneknek a közösségekhez való viszonyát taglalja, majd rámutat a nemzeti közösség igazi jelentőségére. „Az igazi nemzet tagjai a maguk élete számára kapott parancsot, az Isten által kapott rendeltetést a nemzeti közösség keretei közötti szolgálat parancsa gyanánt ismerik fel”. Az embernek tehát világosan meg kell látnia azt a hivatást, azt a rendeltetést, amelynek hűséges szolgálatára a nemzete keretei között el van hívva. Maga a kisebbségi élet „attól függ, mennyire van tudatában a kisebbség minden tagja annak a hivatásnak, amelyet neki meg kell ismernie s amelynek engedelmeskedni kell.” A kisebbségi életet így életforrásnak kell elfogadnunk, amelyre nevelni kell. A kisebbségi nevelés tehát az együttes szolgálatra való nevelés lesz. Ennek a feladatnak a szolgálatában fog állani: a megértés, megbecsülésre való nevelés, a sajátos értékek kifejtése, a parancs iránti alázatra törekvés, a belső lelki közösség megteremtése. Ehhez járul a csökkentértékűség, a meghunyászkodás kísértésének legyőzése. A kisebbségi nevelés anyagára is kapunk útmutatást az Imre Lajos tanulmányában. A nevelésnek meg kell mutatnia az embert, a közösséget, a világot, hogy az ember így ismeretével megláthassa a szolgálat lehetőségeit, módjait, feladatait. A nevelés szervezeteinek kell egységbe vonniuk a nevelés munkáját és azt szoros kapcsolatba hozni a néppel.

Imre Lajos a nemzetnek létét, értelmét a keresztyén erkölcs szempontjából világítja meg, természetes, hogy így maga a nevelés teljesen erkölcsi feladatot nyer. Ez a felfogás távol áll a múlt század racionálista nemzeti felfogásától, amely az embert elsősorban értelmiségi lénynek nézte és a nemzeti ismeretekre építve akarta benne a nemzeti összetartozás és hazafiaság érzését kifejleszteni. Az állami iskolának ez a ma is irányító szempontja nem elégítheti ki a felekezeti nevelést, hanem magát a nemzeti irányú nevelést is egy átfogó erkölcsi gondolatba kell beágyaznia. A kisebbségi magyarságot ma pusztán ismereteinek fejlesztése és felhasználása nem tarthatja meg, hanem csak erkölcsi ereje, amely a felelősségérzet és szolgálat parancsával zárt, fegyelmezett és öntudatos közösséggé tudja formálni a nemzetet.

¹ Erdélyi Helikon, 1938. jan., febr., márc.

A kisebbségi nevelés céljának ilyen megfogalmazása megegyezik a nevelés céljaival, de megegyezik egyúttal az egyetemes keresztyén valláserkölcsei nevelés céljával is. Eszerint a nevelés célja arra nevelni az egyént, hogy az a maga egész énjét Isten akaratának szolgálatába állítsa és előkészíteni arra, hogy a hivatását be tudja tölteni.

A kisebbségi nevelés céljának ilyen filozófiai meghatározása szükséges volt ahhoz, hogy nevelésünk egészséges és határozott irányt vehessen. Nevelési feladatainknak ez az alapra visszamenő, világos meghatározása öntudatosíthatja csak nevelési munkánkat és adhat annak határozott építő jelleget. A nemzet válságos, új utakat kereső időszakában szüksége van a nemzeti élet alapfogalmait, célkitűzéseit tisztázó vezető egyéniségekre, hogy azoknak útmutatása szerint ki lehessen dolgozni az élet különböző vonatkozásaihoz alkalmazkodó munkatervet. A magyar vezérfiúk hatása a multban is csak akkor válhatott egyetemessé, ha gondolatuk a nevelést is áthatotta és azon át a jövőt is alakítani tudta. Ha ezt a kedvezőlen körülmények sokszor akadályozták is, ma, visszatekintve megállapíthatjuk, hogy pl. Széchenyi, Wesselényi, Kölcsey, Eötvös gondolatai a nevelés alapkérdéseit behálózták és fölfrissítve ma is felhasználhatók. A transzilvániai magyarság viszont sokáig sajnálatosan nélkülözte, hogy vezető férfiainak figyelme alig terjedt ki a nevelésügyre és annak kérdéseit nem próbálták még tisztázni. Ma is kizárólag csak a neveléssel hivatászerűleg foglalkozó férfiak foglalkoznak a kisebbségi nevelés kérdéseivel, pedig a nevelés olyan egyetemes, a nemzet létét gyökerében érintő kérdés, hogy sokszor szükség van a nem hivatászerű nevelők elfogulatlan, tiszta meglátásaira is. A transzilvániai magyar nevelés csak akkor tudja majd igazán áthatni a nemzet testét és tud belőle megtisztult és megerősödött közösséget formálni, ha maga mellett érzi a magyar társadalom megértő, segítő támogatását és így valóban egy szellemben tud összeforni az iskola a környezetével. Ehhez azonban ma már túl kell mennünk nevelésünk filozófiai megalapozásánál, Istentől szabott örök feladatainak meglátásánál: meg kell keresnünk nevelésünk időszerű kisebbségi vonatkozásait is. Nevelésünk sajátos, kisebbségi vonatkozásainak megtárgyalásával tehetjük nevelésügyünket olyan közérdekű, szélesebb érdeklődést megmozgató kérdéssé, amelyben a neveléstől távol állók is megérik felelősségüket.

II.

EÖTVÖS SZERINT: „A nevelés csak annyiban éri el célját, amennyiben az élet viszonyainak megfelel.” Alapjában véve ugyan ezt mondja a neveléstudomány mai felfogása szerint Makkai Sándor: „A nevelőnek engedelmes lélekkel kell figyelnie a valóság tényeit, hogy azokban az Isten parancsait meghallja és befogadhassa. A nevelés csak akkor tud megfelelni a maga feladatának, hogyha szembenéz a valóság követelményeivel... és a korhoz alkalmazni tudja a változatlan eszményeket.”

Az idő nem változtathatta meg felekezeti nevelésünk célját, csupán határozottabban mutathatta meg annak erkölcsi követelményeit, azonban állandóan módosítja az idővel kapcsolatos feladatait, módszerét, formáját és anyagát. Magának a nevelésnek erkölcsi célja állandó és egyetemes, nemzetiségre való tekintet nélkül, ha azonban számba vesszük nemzeti adottságainkat, hiányainkat, közösségi helyzetünket, nem volna szabad elmeliőznünk az erkölcsi nevelés reánk háruló különleges feladatainak a kutatását. Ehhez azonban a tanulóink között sokkal több részletbe menő és összefoglaló egyéniség vizsgálatra volna szükségünk, és ezért most inkább a kisebbségi életnek nevelésünkkel való társadalmi vonatkozásait, a nevelés és tanítás anyagával való kapcsolatait kutatjuk.

A transzilvániai magyar társadalom alakulása milyen formáló hatással van középiskolai nevelési törekvéseinkre és viszont milyen célok szerint formálhatja a jövőndő transzilvániai magyar társadalmat a nevelésünk? A kérdés megszükitése végett ezúttal kizárólag középiskoláink, főleg gimnáziumaink társadalomformáló nevelői jelentőségével foglalkozunk.

A középiskolából, a gimnáziumból kerül ki a középosztály, az értelmiségi réteg, a nagyobbbrészt — kisebb vagy nagyobb körben — irányító munkát végző társadalmi réteg. A középosztály összekötő kapocs a legfelső réteg és a nép között, leginkább tőle függ a nemzeti élet összekapcsolása, a nemzet rétegei közötti állandó egymásrahatás, a nemzet vérkeringésének biztosítása.

A transzilvániai magyar középosztálynak állandóan tart a lesegényedési, gyengülési folyamata. Az állami elhelyezkedési lehetőségek bezárultak a számára és így az eddig legjelentékenyebb tisztviselői osztály egyre szűkebb térre szorul az transzilván életben. A szabadfoglalkozásokban is — noha itt még sok lehetősége van a magyarságnak — a legtöbb helyt csökken a magyarság számaránya. Az egyházi pályák jelentős rétegnek biztosítják a megélhetését és az, a legnagyobb nehézségek ellenére, ma is mindent megtesz gyermekei taníttatása végett. A nagyipar, nagykereskedés alig jöhet számba a transzilvániai magyarság társadalmi összetételében és, sajnos, a kisipar és kereskedelem is olyan nehézségekkel küzd, amelyek miatt középiskoláinknak nem ad elegendő növendéket. Végül említem a számánál fogva legjelentősebb gazdatársadalmat, amelyben a középbirtok még ma is a belső átfarmálódás kérdéseivel harcol, a sok helyt megerősödött kisbirtokos osztály pedig még nagyobbbrészt középiskoláinktól elzárt életet él.

Középosztályunk lassan fogy és bizonytalansága miatt egy része folyton kallódik. A középosztályra azonban szükség van, a reáháruló feladatok új, tisztultabb társadalmi tudatot kövelelnek. *Kisebbségi helyzetünk egy új szellemű középosztály kialakítását rója gimnáziumi nevelésünkre, mert az iskolai életnek már ma előre kell velítenie a jövőndő társadalom képét.* Maga a célkitűzés már megmondta azt, hogy milyen szellemet kell jövőndő középosztályunkban meggyökereztetnünk: a szolgálat szellemét. A szolgálat által

válík egységessé, összetartóvá, fegyelmezetté a nemzettest, a szolgálatban nyer új értelmet a középosztály és a közös rendeltetés, de a reá bízott különleges hivatás tudatában olvad majd egészen egybe a néppel.

A közösségi érzet és felelősségtudat kialakítását követeli tehát először nevelésünk célja. A felelősségtudat alakíthatja ki könnyen ellankadó, szalmaláng lelkesedésű tanulóinkban a fáradhatatlan, szívós kitartást, a kisebbségi életben annyira szükséges ellenálló erőt. A felelősségtudó ember keresi a rábízott feladatot és megoldására törekszik, az iskolának azonban önállóan határozni tudó, a gyakorlati követelményeket meglátó és azok között eligazodó embereket kell nevelnie, hogy a felelősségtudás így a kisebbségi élet nyomorúságai közt irányt tudjon szabni életünknek. A mai nevelési rendszer leginkább tiltással akarja a helyes útra vezetni növendékeinket, az iskola így gyakran egészen elzárja tanítványait az élettől, nem mutatja meg annak viszonyait és ezért a végzett diák sokszor évekig céltalanul botorkál az életben. Kisebbségi életünkben különösen szükség van reá, hogy a gyakorlati feladatok, életkérdések felé fordítsuk tanítványaink figyelmét, ezt nemcsak külső eszközökkel (szakiskolák stb.), hanem magával a nevelés szellemével is előmozdíthatjuk.

A határozott célkitűzésű keresztyén szolgálatra való nevelés meg fogja mutatni, hogy hol találjuk tanítványainkban a legnagyobb hiányokat és milyen képességeiket fejleszthetjük ki leginkább és tehetjük építő hatásúvá. Ha megláttuk a nevelés társadalmi szellem-aiakító hatalmát, kereshetjük most már, hogy milyen cél szerint és hogyan formálhatjuk társadalmunk összetételét.

A transzilvániai magyar középosztály 1919 után a viszonyokhoz való alkalmazkodásban nem mutatott kellő rugékonyságot és azóta nem frissült fel elegendő új elemekkel. Ha gimnáziumaink tanítványait társadalmi eredet szempontjából nézzük, ma is azt tapasztalhatjuk, hogy igen nagy számban kerülnek ki a tisztviselői és régi értelmiségi osztályokból. A Simon Károly¹⁾ grafikonjai alapján megállapított hozzávetőleges adatok szerint a cluji ref. kollégium tanulói közül származás szerint 1932–33-ban csak 7,89 százalék, azaz 30 volt kisgazda, földműves, 13,1 százalék, azaz 50 egyházi alkalmazott (pap, tanár, tanító); 15,79 százalék, azaz 60 állami tisztviselő és 28,9 százalék, azaz 110 kiskereskedő, kisiparos. A hátralevő 34,33 százalék a szabadfoglalkozásúakból, nagykereskedőkből kerülhetett ki. Ezek az adatok nem változnak lényegesen, ha 18 évre visszamenően számítjuk az átlagot. A kisgazdákra így is csak 9,5 százalék jut, amit az 1927 előtt valamivel nagyobb százalékszámuk magyaráz. A falusi parasztyermekeknek a száma tehát az utóbbi években csökkent és egészen jelentéktelenné vált a cluji ref. kollégiumban, ezzel szemben igaz ugyan, hogy kisiparos és kereskedő réteg emelkedő számarányban szerepel és ma már szinte egyharmadát adja a tanulóknak, viszont a tisztviselő elem állandó csökkenése ellenére még szinte kétharmadrész kerül

¹⁾ Simon K.: A cluji ref. kollégium tanulóinak társadalmi kérdései. Erdélyi Fiatalok 1938 I. szám.

ki a tulajdonképeni értelmiségből, amelynek jelentékeny része tengődő nyugdíjas. A falusi magyar lakosság nem ad elegendő tanulót sem a saját szükségleteire, sem pedig a középosztály fel-frissítésére. A cluji ref. kollégium adatai többé-kevésbé állhatnak többi gimnáziumainkra is, habár egy vidéki kollégiumban jelentékenyen több a földműves elem.

Ha ezek után még figyelembe vesszük a tanulók tanulási előmenetelét, akkor meglephet, hogy pl. a tisztviselő-gyermekek korántsem tűnnek ki a tanulásban, ezzel szemben főleg a felső tagozatban nagyon előnyös a kisbirtokosok eredménye (73.07 százalék jó és elégséges). Ugyancsak a földműves elem eredményes, nem egyszer kitűnő tanulását figyelhetjük meg a tanítóképzőben, amelynek tanítványai nagyobbrészt falusi gyermekekből kerülnek ki. Keilő kiválogatás mellett tehát a földműves, kisgazda osztály igen értékes elemeket adhat a középiskolának, erre a gondos kiválogatásra és az arravalóknak megfelelő támogatással való továbbsegítésére nagy szükségünk van mind középosztályunk megerősítésére, mind pedig a falu életének fejlesztése szempontjából. *Amikor ugyanis a kisgazda, valamint kisiparos, munkás elemnek sokkal nagyobb százalékban óhajtnak a középiskolában való jelenlétét, akkor nem az a célunk, hogy ezeket a tanulókat egészen elválasszuk, kiemeljük a saját társadalmi rétegükből.* A középiskolának vissza kell adnia a falu, valamint a városi gyakorlati (ipari, kereskedelmi) pályák számára az onnan kikerült gyermekeket, olyan műveltséggel és tudással, amit hivatástudatuk a közösség számára gyümölcsözőtteni tud. A gimnázium a kisebbségi életben nemcsak az értelmiségi pályákra készíthet elő, hanem a gyakorlatiak felé is irányítania kell, különösképen az alsó tagozatnak, amelyben épen ezért van szükség minél több növendékre! Ebből a szempontból külön munkatervet kellene kidolgozni az alsó tagozat számára. A gyakorlati pályáknak egyre növekvő jelentősége és a tudásnak egyre nagyobb követelményei ezen kívül természetesen minél több szakiskola (földműves, ipar, kereskedelmi) felállítását kívánja.

A középiskola elsősorban tanítványai kiválasztásával és lehetőleg továbbsegítésével alakítja a társadalom színezetét, másodsor pedig tanítványainak a pályaválasztásban való irányításával. Be kell vallanunk, hogy ez a feladat — a transzilvániai magyarságról való eddig még hiányos szociográfiai ismereteink miatt — sokszor megoldhatatlan kérdésként tornyosul a nevelő elé.

A pályaválasztási tanácsadásra már az alsó tagozat végén szükség volna, amikor tanítványaink jelentékeny része megválnak a gimnáziumtól és gyakorlati pályára megy. Ez így is van rendjén, ebben őket támogatnunk is kell. Ugyanekkor azonban szükséges volna már a IV. osztályt végzett tanítványaink életének további alakulását figyelemmel kísérni, hogy abból magunknak az általános tanulságokat levonhassuk.

Másodsor a VIII. osztály elvégzésekor van nagyobb szükség pályaválasztási tanácsadásra. A VIII. osztály osztályvezetői óráinak utasításaiban elő is van írva, hogy az osztályvezető fordítsa az utolsó órákat a pályák ismertetésére és lehetőleg tanácsadással

tájékoztassa, irányítsa a fiúkat. A VIII. osztály osztályvezetőjének ezért lehetőleg a filozófia tanárának kell lennie, hogy előzetes kísérletek, megfigyelések alapján már jól ismerhesse a fiúkat és így az egyéniségüknek megfelelő pályákra hívja fel figyelmüket. Az utolsó évek tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy az osztályvezetők ezt a tájékoztatást és tanácsadást alig adták meg, talán megfelelő adatok hiányában nem is adhatták meg. Gimnáziumaink ugyanis nem tartják számon azt, hogy Romániában milyen fő- és szakiskolák vannak, így milyen pályákra lehet fölkészülni, az illető pályán a magyarságnak milyen megélhetési lehetőségei vannak és végül, hogy a főiskolák különböző szakain a magyarság milyen arányban van képviselve. Ezeknek az adatoknak tudatában a tanár sokkal határozottabban tudná a már túlzásúfolt tudományos pályáktól elterelve gyakorlati pályák felé irányítani tanítványait.

Debreczy Sándor¹⁾ adatai szerint ugyanis az utolsó öt év alatt a Sf.-Gheorghe-i Székely-Mikó Kollégiumban érettségizett 50 ifjú közül 26, azaz 50,2 sz. százalék ment jogi, tanári, papi pályára akkor, amikor ezek a pályák részben már ma is túlzásúfoltak. Más gimnáziumainkból éppen ilyen meggondolatlanul, szinte divat szerint mentek egy-egy évben tömegesen tanári és jogi pályára és így sokszor alig lehet reményük az elhelyezkedésre. Ezzel szemben gazdasági, kereskedelmi, ipari, műszaki akadémiára 5 év alatt mindössze 5 érettségizett fiú ment, azaz 10 százalék. Hogyha pedig együtt vesszük az érettségizett és végzetlen növendékeket, még akkor is csak 21, azaz 23 százalék ment összesen ezekre a gyakorlati pályákra. Teljesen indokolt tehát az a kívánság, hogy a gimnáziumot végzett ifjakat határozottabban irányítsuk a gyakorlati pályák felé, mert ők, illetve szüleik még ma is a középosztály régi felfogása szerint leginkább a tudományos, diplomát adó pályák felé tódulnak. Még nyilvánvalóbb a tanácsadás szükségessége, ha tekintetbe vesszük azt is, hogy főleg a nem érettségizett ifjak jelentékeny százaléka sokszor évekig cél nélkül lézeng, kallódik az életben és nem tudja helyét megtalálni a társadalomban. Örvendetes, hogy ezzel ellentétes irányúnak látszik az egyik cluji gimnázium tanulóinak pályaválasztás? Vajjon miért? Vajjon nem magának az iskolának a hatása is látszik ebben.²⁾

Érdemes végül felekezeti középiskoláink és a magyar egyetemi hallgatók számadataira tekintenünk, hogy abból egész középosztályunk utánpótlására nézve fogalmat nyerjünk és a pályaválasztási tanácsadást ahhoz is szabjuk. Az 1936–37. tanévben a transzilvániai róm. kat. egyházmegye főgimnáziumaiba 1.457, a ref. egyházkerület főgimnáziumba 1.311, a két unitárius főgimnáziumba pedig 339, vagyis összesen 3 107 fiúnövendék járt. Ezt a számot mintegy 220-szal növeli a szatmári ref. gimnázium létszáma. Ha ehhez a számhoz még hozzávesszük a kat. szerzetesrendi és az állami gimnáziumok magyar növendékeinek pontosan meg nem állapítható számát, még akkor is elég alacsony számot kapunk az

¹⁾ Debreczy S.: Pályaválasztás előtt. Hítel 1937. 4. szám.

²⁾ Lőrinczi László: Tízennyolc pályaválasztó fiatal. Hítel 1937. 2. szám.

egész romániai magyarság létszámához viszonyítva. Gimnáziumaink tanulóinak létszáma lassú csökkenésben van, nagy kérdés pedig, hogy ma is eleget tudnak-e tenni a magyar középosztály utánpótlásának. Az utolsó évek tanúsága szerint ugyanis a tizennégy magyar felekezeti gimnázium növendékeiből évente alig lehet 120—140 érettségizett ifjúra számítani¹⁾, kedvezőtlen évben ez a szám könnyen a felére szállhat le. Ha tudjuk azt, hogy a romániai ref. tanítószágnak évente 30 emberre van mint utánpótlásra szüksége, akkor megérthetjük azt, hogy nem elegendő, ha 150—160 magyar ifjú kerül fel évente az egyetemre.

Magának a magyar egyetemi hallgatóságnak jelenlegi létszáma is mutatja, hogy nagyobb utánpótlásra van évente szüksége. Az 1934—35 tanévben ugyanis 1.432 magyar egyetemi hallgató²⁾ volt beiratkozva. Igaz ugyan, hogy ebből legnagyobb számban (551) voltak a jogon, ahol egy rész mindig csak névleges hallgató, 206-on pedig a bölcsészeten, ahol a leány-hallgatók jelentékeny része nem végez. De hogyha pusztán a végzetek számát nézzük, akkor is feltűnő, hogy a legtöbben végeztek a bölcsészeten (51, 44) és ottan már is nagy túlsúlyosság van. Elég nagy a végzetek száma a természettudományi (6, 21) és a gyógyszerészeti fakultáson (16, 30) is. A szükségletekhez mérten kevés a végzett orvosok (19, 13) és különösen az állatorvosok (3, 4) száma. Végül, mint feltűnő hiányt említtem itt föl, hogy két év alatt a gazdasági akadémián 1, a politikatnikain 2, technikain 1 magyar hallgató végzett. A romániai főiskolák magyar hallgatóinak száma azt mutatja, hogy társadalmi alakulásunk még mindig egészségtelen irányban halad, ifjúságunk nem törekszik a kisebbségi nép számára annyira fontos gyakorlati pályák felé.

Gimnáziumainknak mindenesetre számolniuk kell a transzilvániai magyarság számára megmaradt pályaválasztási lehetőségekkel, valamint a magyar főiskolai hallgatóság számarányának alakulásával. Az osztályvezetői órákban megadott pályaválasztási tanácsadás természetesen a legkevesebb, amit megtehetnek tanítványaik irányítására nézve, az igazi kisebbségi életformára való nevelésnek az egész nevelés szellemében állandóan meg kell nyilatkoznia. Ennek formáit minden iskola a maga sajátos helyzete és szellemsége szerint alakíthatja ki, ezért ezúttal Puskás Lajos cikke³⁾ nyomán csak utalok az iskolai szövetkezetek, a munkaközösségek, valamint a vallásos jellegű egyesületek roppant nagy jelentőségére.

III.

AZ ÁLLAMI TANTERV nagy követelményei és középiskolai tanulóink szellemi túlterheltsége gátolja azt, hogy felekezeti iskoláink a maguk sajátos feladatainak mindenben eleget telessenek.

¹⁾ A transzilvániai ref. egyházkerület gimnáziumaiban 1936-ban végzett 87 tanuló közül 62 érettségizett, 1937 júniusában végzett 97 közül pedig csak 35.

²⁾ Az Anuarul Statistic 1935—36. adatai.

³⁾ Puskás Lajos: A kisebbségi életformára való nevelés iskoláinkban. Erdélyi Iskola. 1937—38, évf. 1—2 szám.

Épen ezért igen nagy körültekintéssel kell összeállítanunk a nevelés anyagát, vagyis azokat az ismereteket, amelyeket a nemzeti nevelés és a kisebbségi életkörülmények szempontjából különösen szükségesnek tartunk. A transzilvániai magyarság élete az ismeretek szempontjából is különleges követelményeket állít elénk, ezeknek az ismereteknek az állami tanterv keretein belül, a meglévő tananyagban, tanulóink külön megterhelése nélkül kell helyet szorítanunk. Tulajdonképpen tehát leginkább a kiszabott tananyagnak sajátos szempontjaink szerint való feldolgozásáról és a kisebbségi életre vonatkozó ismeretekről lehet szó.

A magyar nemzeti nevelésnek különösképpen ma, a mi romániai viszonyaink között, a népi kultúrára épített nemzeti kultúra kincseit kell öntudatosítani, vagyis kultúránk gyökereit kell megismertetnie, föltárnia, hogy ezáltal egységes nemzeti művelődésszemléletet alakíthasson ki. A háború előtti szemléletünk még egészen elválasztotta a városi, magas kultúrát a népi kultúrától, ez utóbbinak értékeit elhanyagolta. A nép-nyelvnek, a népi világnak megismertetésével és az iskolában való felhasználásával nem törődött és így a népből származott gyermekeket valósággal elválasztotta a környezetüktől, annak sajátos kultúrájától, ezáltal őket lassankint egészen racionálista, latin-humánista polgári műveltség-felfogáshoz formálta. A háború utáni magyar néprajzi és társadalomkutatói háznak ma már megvannak az iskola számára is leszűrhető eredményei. A pedagógia ma már elfogadta azt, hogy a népi nyelvet, népdalt, népmesét föl kell használni az elemi iskolai tanításban és nem lehet a cél ezeknek elvetése, mint ahogy régen hitték. A középiskolai tanításnak szintén a régi kultúrából kell kiindulnia, hogy ne okozzon törést, különösen a falusi gyermekek lelkében. A mese, a gyermekek képzelőerejének, mesélő hajlamának felkeltése még a gimnázium alsó osztályaiban is eredményesen használható fel és fontos lépcsője lehet a magyar nyelvi tanításnak.

Legkönnyebben a magyar nyelv és az ének tanítása közben lehet megismertetni a népi kultúra kincseit. A népdal, népmese népi szokások megismertetése együtt haladhat az egész magyar vers- és elbeszélés-anyag tanításával, amíg végül felsőbb osztályokban a tanuló öntudatosan tudja meglátni a népi műveltség egységes világát, annak egyszerű, tiszta értékeit. Maga az irodalomtanítás is kimélyíti a népi kultúra megbecsülését, amikor századokon keresztül rámutat kulturánknak a mélyben erőt gyűjtő és hatalmasan felcsapó hullámaira. Itt már maguknak a tanulóknak megfigyelő, kutató munkájuk fogja föltárni a népi nyelvnek, a népdalnak stb. gazdagságát és fogja ahhoz való ragaszkodásukat öntudatosítani.

A magyar irodalom tanítása a mi életünkben tulajdonképpen a magyar műveltség folyamatának megismertetése lesz. Ezért nem pusztán irodalmi alkotásokat és írókat kell magyaráznia, hanem a magyar nemzeti kultúra alakítóit kell megmutatnia. Ebből a szempontból különleges jelentősége lesz pl. Apáczai Csere Jánosnak, Zrínyi Miklósnak, Bessenyei Györgynek, gr. Széchenyi Istvánnak, br. Wesselényi Miklósnak, br. Eötvös Józsefnek és így tovább.

A romániai magyar ifjúnak meg kell ismernie a népi élet alapkérdéseit és az itteni magyar társadalom, valamint az egymás mellett lakó népek életkérdéseit is. Ezt valamennyire maga a tanterv is megkívánja, nekünk azonban ezen túl a mi szempontunkból kell ezekbe a kérdésekbe bevilágítanunk. A gimnázium VI. osztályának anyaga az ember-földrajz, heti 1 órában. Ennek keretében szóba kerül az ember és környezete közötti viszony, a táplálék, ruházat, lakás, a nálunk használatos gazdasági eszközök, a letelepedések formája stb. Ha a szűkre szabott idő kevés lehetőséget is nyújt ugyan, mégis természetes, hogy itten a tanár az egyes kérdéseket a mi életviszonyainkkal világítja meg és egyben felhívja a figyelmet ezeknek a kérdéseknek a fontosságára.

A gimnázium VII. osztályában heti 1 órában kerül előadásra a közgazdaságtan valamint a gazdasági földrajz. A gazdasági kérdésekben ma még annyira járatlan magyar ifjúságunk számára ez is két rendkívül fontos tantárgy, amelyek segítségével a jövő számára is tájékozódást kell nyernie. A gazdasági földrajzban ismeri meg a tanuló a gazdasági erők hatását az egyes foglalkozások, valamint az egyes országok jelentőségét és szerepét. A földgazdaságtan megismerteti a nemzetgazdaságtan alkotó elemeit, foglalkozik a termelés és kereskedelem módjaival, a szövetkezeti rendszerrel. Itten, valamint a VIII. o.-ban a társadalomtudomány keretei közt, ismerkedhetik meg a tanuló a szövetkezeti gazdasági rendszerrel és így annak a mi életünkben való jelentőségét már mostan megláthatja. Az elméleti tudás régen kapott indítékot, természetesen azután a gyakorlat kellene, hogy kiegészítse.

A VIII. osztály tananyagában több tantárgynak lehetnek kisebbségi vonatkozásai. Így pl. Románia földrajzában rá lehet mutatni az itt élő népek életviszonyaira, azoknak különbségeire, gazdasági erőire. A népek közötti kölcsönös megbecsülést elsősorban egymás munkájának megismerése szolgálja. A biológiában ismét előkerül a környezet hatásának és az alkalmazkodásnak kérdése — az állat- és növényvilágra vonatkoztatva. Talán az emberi élet alkalmazkodásának törvényeit is kapcsolatba lehet ezzel hozni.

Igen fontos ismereteket ad végül a mi szempontunkból is a szociológia, amit egy féléven át tanítanak heti 2 órában és az azt kiegészítő etika. A nagy tananyag felöleli a társadalmi egységek: a nemzet, az állam ismertetését. Foglalkozik a társadalmat kutató monográfia módszerrel, annak alkalmazásával, tárgyalja a falu élet-tani és kulturális fölemelésére szükséges eszközöket és módokat. Ez a tananyag tehát, ha mindjárt vázlatosan is, magába foglalja a társadalomkutatás módszerét és annak jelentőségét. A tanár feladata, hogy a tanítványainak adott ismereteket a transzilvániai magyar élet szolgálatába állítsa be. Ha ezekből az ismeretekből valóban a nemzetnek való szolgálat kötelezettsége lesz, akkor a transzilvániai magyar társadalomkutatás további építő fejlődését várhatjuk.

A különböző szaktanárok az egyes tantárgyak tanítása közben fogják meglátni, hogy hol és milyen formában szükséges vagy lehet a mi életünk vonatkozásaira rámutatni. Utoljára egy pár szó-

val még csak az osztályvezetői órák jelentőségét említem kisebbségi életünk szempontjából. A heti 1 osztályvezetői órát a hivatalos teendőknek és az erkölcsnevelésnek kell szentelni. Itten lehet egyúttal megkísérelni a közösségi munka begyakoroltatását. Az osztály itten alakulhat ki szervezett, egymást támogató munkaközösséggé, amely különböző munkák együttes elvégzésére következik (gyenge tanulók segítése, téli madárvédelem, gyógynövény-gyűjtés, néprajzi tárgyak gyűjtése, iskola- vagy otthon-szépítés, közös cél érdekében való takarékoság stb.) Az osztályvezetői órákban adhatjuk meg ezenkívül a transzilvániai magyar élet legfontosabb kérdéseinek ismeretét tanítványainknak, itt tájékoztathatjuk őket a romániai magyarság számos egyházi, kulturális, társadalmi, gazdasági intézményének munkájáról. Különösen az életbe kilépő VIII. osztályos diákoknak nélkülözhetetlenek ezek a legelemibb kisebbségi ismeretek. Mindezeket a kérdéseket kiszélesítve, a tanulók életén át közvetlenül megvilágítva és a tanulóknak önkéntes munkájával lehet a munkaközösségekben megtárgyalni.

Mindez egyelőre csak néhány szempont, hogy nevelésünk kisebbségi vonatkozásait, mai életünkhöz szabott követelményeit megtaláljuk. Csupán maga az erkölcsi célkitűzés szilárdan irányító ereje áll határozottan előttünk és tudjuk, hogy ma annak kell irányítania egész nevelésünket. A közösségi életre előkészítő nemzeti nevelésnek formáját, anyagát, különböző feladatait azonban még keresgéljük és a keresésnek is csak a kezdetén vagyunk. A keresésnek azonban ma már lázasnak, nyugtalannak, minden kérdést és minden szempontot mérlegelőnek kell lennie, hogy egy új magyar embertípust tudjunk kialakítani.

VITA ZSIGMOND